

V.

Uti vázlatok a munkácsi Beszkidekből.

(Németből Siegmeth Károly után Zvarinyi Sándor-tól.)

Harmadszor kísértem meg ezúttal *(magamat)* a Magyarországi Kárpátegylet Évkönyvébe belopni, hogy a tisztelt olvasókkal úti jegyzeteimet közöljem.

A természettől jókora adag önfejlőséggel levén felruházva, mindig azon elv mellett küzdöttem, hogy a Magas Tátrán kívül a Kárpátok többi részei is megérdemlik a természetbarátok figyelmét.

E küzdelem annyiban sajátságos, hogy eddig még ellenfélre nem akadtam, s így könnyen megtörténhetik, hogy valamely gonosz indulatú olvasóm ebben bizonyos hasonlatosságot fog találni ama küzdelemhez, melyet néhai Don Quixote lovagnak kellett vívnia a szélmalomok ellen.

Bátran küzdök — akarom mondani — írok tehát tárgyamról s kérem tisztelt olvasóimat, legyenek szívesek engem ezúttal a Munkácsról éjszakra fekvő hegyes vidékre követni, oly vidékre, mely természeti szépségein kívül még ásványvizeinek gazdagsága által is kitűnik; ez utóbbiakra azonban alább még kellő figyelmet fogok fordítani.

A magyar éjszakkéleti vasút Munkácsra vezető vonala Bátyu állomásnál ágazik el és a Szernye-mocsáron át Sztrabicsó-Gorond állomására vezet bennünket, hol egy nagy gőzfűrészmalom létezik, mely 4 rács-, 2 szelvény-, 6 kör-, 1 szegély- és 1 szalagfűrészszel el van látva s évenként 14000 köbméter fát (450,000 köbláb) szokott feldolgozni, s körülbelül ugyanannyi használtatik fel vasúti talpfák, nem különben tüzi-, mű- és kádárfák készítésére.

Egy órai utazás után megpillantjuk balról egy magában álló sziklahegyen a munkácsi várat s rövid idő múlva elérjük a munkácsi indóházat.

A magyar történelem azon tiszteletre méltó földén

vagyunk, honnan a magyarok — ezelőtt 1000 évvel — új hazájukba, a Duna és Tisza közötti áldott síkságra vándoroltak.

A IX-ik század elején a magyarok a hatalmas kazárok szövetségesei voltak, kiknek birodalma a déli orosz síkságon a Volga és Deneper között terült el. *)

A besenyők által szoríttatva a IX-ik század második felében a magyarok egyes törzsei szövetkeztek s Álmot fejedelemmé választván, eddigi tartózkodási helyüket elhagyták s előbb a Don felső részén telepedtek le; innen azonban a besenyők által újból elűzve, a mai Moldva-országot és Bessarábiát foglalták el. Itt 888-ban Árpádot fejedelmükké választották s ekkép a magyar nép nemzeti egységét is megalapították.

Míg a harcra képes magyarok nagyobb része távol a hazától a Nagy-Morvaország ellen harczolt, azalatt a magyarok új hazáját a bolgárok és besenyők megtámadták; a honukba visszatérő magyarok e rémült futásnak indúlt néppel találkoztak.

Sokkal gyengébbek lévén, hogysem tartományukat ismét visszafoglalhatták volna, elhatározták, hogy kivándorolnak; útjokban bevették Kievet s a kabarok vagy palóczok 7 törzsének hozzácsatlakozása által tetemesen erősbülve a IX. század vége felé Munkácstól éjszakra átlépték a Kárpátokat.

A mai Munkács vidékén gyűlt össze a hadsereg és a nép, hogy a hosszas vándorlás fáradalmait kipihenje; itt ütötték fel a magyarok sátraikat s Árpád a Várhegyen megerősített tábort ütött.

Mivel az építkezési anyagot emberi kéznek kellett felhordania s a tábor építése rendkívüli munkába került, a helyet Munkácsnak nevezték el. 1064-ben Salamon király Munkácsot László herczegnek, I. Béla király fiának, ajándékozta, ki azt később öcsésének Lambertnek engedé át. Az 1074-ik évben trónjától megfosztott Salamon király Kutesk, kún khán, segélyével megkísérté a korona visszaszerzését, mely alkalommal a kúnok rabolva és pusztítva egész Munkácsig nyomultak elő s azt elpusztították. László Unghvárnál útjokat állta, fölöttük teljes győzelmet nyert, minek következtében e rablócsordák az országból ismét kiűzettek.

*) A következő történelmi adatok „Fessler's Geschichte von Ungarn“ bearbeitet von Ernst Klein, — továbbá Hunfalvy „Etnographie von Ungarn“ és Tabody „Munkács múltja és jelene“ (Munkács's Vergangenheit und Gegenwart) című művekből vannak merítve.

1342-ik évben Munkács és környéke az oláhoknak adatott át Bogdány fejedelem s ennek Dragos nevű fia alatt, ezek azonban vallásos viszálykodások miatt csakhamar kivándoroltak és a mai Moldvaországban önálló államot alapítottak.

I. Lajos király ezután szövetségesét, a Lithvániából elűzött Koriatovich Tódor herceget, 1352-ik évben Munkács hercegévé nevezte ki, s a vele bevándorlott oroszoknak és ruthéneknek az oláhok által elhagyott lakhelyeket jelölő ki, melyek egészen Zemplén-megyéig terjednek.

Koriatovich Munkácsot kőfalakkal kerítetté be s a várat teljes erősséggé tágíttatá; az erősségnek legmagasabban fekvő épülete, valamint a 72 méternyi mélységű kút, továbbá a két főbástya és a védtornyok tőle származnak.

Ő építteté a Latorcza jobb partján a Csernek-hegy lejtőjén, a még mai napig is pompásan díszlő Szent-Miklós nevű kolostort s átadá azt a hozzá tartozó gazdag földbirtokokkal együtt az orosz szerzeteseknek.

Koriatovich az 1366-ik évig maradt Munkács ura, mely évben egy Podolia ellen intézett hadjáratban elfogatott s megöletett. Utódot nem hagyván hátra, Munkács ismét I. Lajos birtokába ment át.

1427-ban Zsigmond király Munkácsot Brankovich György, szerb fejedelemnek, adta hűbéri adományúl; 1450-ban Hunyady János kormányzó hirtokába jutott, 1484-ben pedig visszaesett ismét a koronára.

Ez időtől Munkács urai gyakran váltakoztak; a XVI. század végén Báthory Zsigmond, 1622-ik évben pedig Bethlen Gábor kezébe jutott. Ferdinánd király a lützeni csata után (1632) Munkácsot I. Rákóczy Györgynek adta el, ki a vár alsó részét két franczia mérnök által megerősítteté. Rákóczy 1648-ban halt meg s Munkácsot özvegyének, Lorántffy Zsuzsánnának, hagyományozá.

Ernek fia, II. Rákóczy György 1660-ik évben vette birtokába Munkácsot; ez azonban már 1660 május 22-én a kolozsvári csatában halálos sebet vevén, meghalt.

Özvegye, Báthory Zsófia, fia nevében birtokába vette Munkácsot, mely azonban a Lubomirszky vezérlete alatt berontott lengyel hadsapatok által lángba boríttatott.

Fia, I. Rákóczy Ferencz, összeesküvést szőtt a király ellen s Munkács várát, melyben anyja lakott, hatalmába akarta keríteni; Munkácsnál azonban ágyúlövésekkel fogadtatott, minél fogva eredmény nélkül volt kénytelen visszavonulni.

Az összeesküvés fölfedeztetvén, Rákóczy a császári csapatok elől Munkácsra menekült anyjához, s huzamosb időn át rejtőzködött a közel fekvő Szent-Miklós vára maig is meglevő titkos folyósóin, míg végre anyja fáradozásai folytán kegyelmet nyert.

I. Rákóczy Ferencz a Bártfa melletti Makoviczavárban halt meg 1676-ik évben; özvegye, Zrínyi Ilona, Munkácsra jött s itt tartá egybekelését az 1682-ik évben Tökölyi Imrével.

Tökölyi elfogatása után Zrínyi Ilona hőiesen védte meg Munkács várát Caprera ellen s példájával a várőrséget oly ellenállásra tüzelte, hogy Caprera 5 hónapi ostrom után eredmény nélkül volt kénytelen visszavonulni. 1687-ik évben Caraffa, az eperjesi vérfürdő hírhedt okozója, lett Munkács bevételével megbízva; éhség és árulás folytán megadásra kényszerítve, Munkács 1688. január 19-én Caraffa kezébe került.

A hős Zrínyi Ilonát gyermekeivel együtt Bécsbe vitték; fia, II. Rákóczy Ferencz, a jezsuiták nevelésére bízott, leánya Aspremonte grófhöz adatott nőül, a birtokok pedig lefoglaltattak.

II. Rákóczy Ferencz később Lengyelországba menekült, ott sereget gyűjtött, melylyel 1703-ik évben Munkács várát bevette; fegyelmezetlen csapataival azonban nem volt képes Munkácsot sokáig megtartani, visszavonult a hegyek közé, hol a lengyel segéds csapatokkal egyesült. Munkács önkényt adta meg magát neki; szerencse-csillaga azonban leszállott; az elfoglalt területeket egymás után elveszíté, úgy hogy kénytelen volt Lengyelországba visszavonulni s az 1735-ik évben Rodostóban Ruméliában meghalt.

A munkácsi és szt-miklósi uradalmak, a vár kivételével, az 1726-ik évben Schönborn Lothár Ferencz grófnak ajándékoztattak, jutalmul az osztrák császári háznak tett hű szolgálatokért s azóta folyton a Schönborn grófok birtokában maradtak.

E vár II-ik József császár óta gonosztevők számára fegyházul szolgál; itt volt elzárva többek között Kazinczy Ferencz is, a magyar költő s a magyar nyelvnek újjáteremtője, míg 1801-ben kegyelmet nyert.

Ezen vár, mely több emberöltőn át a harcziás népek gyűlő helye volt s melynek falai között annyi ünnepély tartatott, ma az emberi társadalom sőpredékének t. i. a gonosztevőknek szolgál tanyául.

Több mint 405 gonosztevő bűnhődik a régi épületek

helyiségeiben az elkövetett gonoszságokért s várva várja a megváltás pillanatát, mely számukra szabadságot hozand s őket egyúttal az emberi társadalomnak vissza fogja adni.

De valjon mindnyájan megjavúlva s azon erős szándékkal hagyják-e el a börtönt, hogy ezután becsületes úton-módon fogják kenyerüket keresni?

Fájdalom — sokan ismét előbbi életmódjukat folytatják; többeket láttam már, kik nem először voltak e borzalmas ház vendégei.

Ez azonban minden esetre az egyesek saját hibája, mert a mai kor becsületére legyen mondva, minden eszköz felhasználtatik arra nézve, hogy a gonosztevő fogságidejét haszontalanul ne töltse, ma az a jelszó, hogy a gonosztevő ne csak büntetessék, hanem javíttassék is.

Minden fegyencz köteles iskolába járni; mindegyik, ki erre csak félig-meddig is alkalmas, kénytelen valami mesterséget megtanulni és üzni; a készített kézi munkák után bevett pénz nagy része a fogoly számára gyümölcsözőleg helyeztetik el s szabadon bocsáttatása alkalmával neki adatik ki.

Vannak itt asztalos-, csizmadia-, szabó-, kádár-, lakatos- és kovácműhelyek, melyekben kívülről tett megrengelesekre, mint erről személyesen meg is győződtem, jól és olcsón dolgoznak. A foglyok a kenyerüket magok sütik s ez egyáltalában nem ízlik rosszúl.

En bejártam a régi helyiségeket, láttam a fegyenczeket munkájuk mellett, láttam háló termeiket is.

Azonban nem akarok hosszan elmélkedni azon sajtóságon, borzalmas érzés fölött, mely az ember szívébe lopódzik, ha magát a gonosztevők ezen serege között tudja; nem is érintem az egyes gonosztevők történetét, elkövetett gaz tetteit, hisz azokról egész könyveket lehetne írni: csak az elterülő rónára, Munkács városára s Szent-Miklósig a Latorcza völgyére nyíló gyönyörű kilátást akarom fölemlíteni, melyet az ember a vár legmagasabb bástyájáról élvezhet s ezzel áttérek magára, Munkács városára.

Munkács körülbelől 9000 lakossal bíró város s Beregh-megyének főhelye, habár nem is épen székhelye a megyei hatóságnak; fekszik a Latorcza-völgy végén a Latorcza-folyó bal partján alluvialis területen. A közvetlen közelében levő hegyek trachitból s trachittuffából állanak. A város élénk kereskedéssel bír s mint a vasútnak végpontja egyszermind árúlerakó pontja és főpiacza a hegyes hátvidéknek.

A főbb kereskedelmi czikkek: fa, marha, ásványvizek, gabona, stb. A munkácsi vasúti állomás forgalma évenként körülbelől 12,500 tonnát tesz, melynek legnagyobb részét első sorban természetesen a munkácsi uradalom adja ki.

A rövid haj gyorsan kefélhető lévén, Munkács városa leírását rövidre szabom.

A gr. Schönborn-féle kastélyon kívül Munkácsnak más említésre méltó épülete nincsen. A főtér, különösen vásárnapok alkalmával igen népes, s bő alkalma van itt az embernek a hosszú hajfűrtös, ködmönsüveggel fedett, kaftánba öltözött típusokat eredeti, hamisítatlan kiadásban tanulmányozhatni.

P fővadászmester és H erdőfelügyelő urak vezetése alatt jó kedvvel indultunk útnak kocsin, az éjszakketel felé a Latorcza-völgybe vezető országúton haladva.

Alig hogy Munkács városát elhagytuk, azonnal megpillantjuk balkéz felé a Latorcza túlsó partján a fent említett Szt-Miklós nevű pompás kolostort.

A templomban egyéb fali festmények mellett azonnal észreveszszük a kolostor építőjének, Koriatovich Tódornak képét; a könyvtár nagyobbára Cyrill-írásu vallásos könyveket foglal magában.

Az első pihenőt Podheringben tartottuk, vagy is inkább az itt levő uradalmi serfőzőben, melyet annyival inkább meg kellett látogatnunk, mivel ott a ser igen jó, a serfőző mester pedig általánosan ismert „kedves ember.”

Ez épületekben Rákóczy idejében posztógyár és pénzverde volt.

A Podheringnél beágazó Viznicza-völgyben van a „Frigyesfalva” nevű uradalmi vashámor; ha a keskeny erdei völgyön áthaladunk Lyszárnyáig és az itt jobbfelől beömlő erdei csermelyt követjük, elérjük a Szolonesuk nevű ásványvíz-forrást, mely kénhydrogen-tartalmú. — A nép e gyógyerejű forrást fürdőül használja olyképen t. i., hogy gödröket ás és azokat vízzel megtölti; ez valóban a legkezdetlegesebb fürdőintézet, melyet csak képzelhetünk magunknak. E forrás Munkácsról körülbelől 4 óra alatt érhető el.

A Latorczán átkelve egy órai út után elértük Szt.-Miklóst; az itt levő kőből emelt s erkélytoronyokkal ellátott kastélyt a XVI-ik században építtette Telegdy Mihály; az uradalom azonban csak az 1612-ik évben lett a munkácsi uradalomhoz csatolva.

1670-ik évben I. Rákóczy Ferencz — mint ezt már fentebb említettük — itt hosszabb időn át rejtőzött. 1703-ik évben II-ik Rákóczy Ferencz Szt-Miklóst párthívei egy részével megszállotta, 1726-ik évben azonban a munkácsi uradalommal együtt Schönborn gróf családja birtokába jutott.

Az épületnek az 1839-ik évben történt átalakítása alkalmával két befalazott emberi csontváz találtatott, melyekről azonban bővebb felvilágosítást nem nyert eddig még senki.

A templom alatt sírbolt van, melyben egy érczkoporsó Telegdy Pál csontjaival találtatott.

Szt-Miklóstól kezdve a Latorcza-völgy mindig szűkebb lesz; mindkét oldalról t. i. éjszakeről a Borló-hegytörzs, nyugatról pedig a Szinyák-hegytörzs erdősége határolja.

A háttérben t. i. éjszakketel felé a Stoj csonka kúpja 1668 méternyire magaslik a többi hegygerinczek fölé. Jobbfelől a Hrabonicza-patak ömlik a Latorczába; ennek völgyében van a Szinyák nevű kénfürdő, melyet később látogatunk meg.

Paszika telep közelében, mintegy 5 percznyire az országúttól a hegy lejtőjén az erdőszélén van egy forrás, mely kénhydorgen-tartalmú s fölötte üdítő hatással és kellemes ízzel bír; csak az kár, hogy e forrásvizet a belefolyó csapadékvizek és iszap bemocskolják.

A víz, úgy látszik, vasat nem tartalmaz, mert a körülötte levő közetben az okerszerű burkolatnak semmi nyoma sem észlelhető; a víz hőmérséke 11° C.

Szucsukónál találjuk az utolsó tölgyfákat; ez a tölgyfákra nézve itt a legéjszakiabb határvonal.

Az ottani lakosok meglehetősen nagy golyvakkal vannak megáldva, s alig tévedek, ha e jelenség okát a helyi földtani viszonyokból magyarázom ki.

Szucsukóhoz közel ugyanis a kárpáti homokkő vidékére lépünk (felső eocen-flysch), mely dél felől a Vihorlat-Guttini-trachitvonal által határolva, az egész hegység fölött elterül; azonban épen Szucsukó mellett a kárpáti homokkőből sziklás neocom-aptichus-mész tör elő s ennek a vízre gyakorolt befolyása okozza alkalmasint a golyvákat.

A Latorcza itt határozott keletnyugati irányt vesz; a völgy hosszúra nyújtott tojásszerű medenczévé tágul, melynek közepén Szolyva mezővárosa fekszik.

A Sztoj mellett egy hosszú, festőileg csoportosított hegyvonalban a Vlaszicska, Polonina, Zsid-Magura (1508 m.), Omniska nevű s még egyéb hegyek ormai tűnnek elénk. Az éjszak és éjszaknyugat felé eső hegytömegek közül különösen a Bili-Kamen, a Kicsera és Jaszenicska-hegy tűnnek ki.

Itt bepillanthatunk az éjszak felé nyúló Kis-Pinye nevű völgybe; ezen át vezet egészen Vereczkéig azon országút, melyet Paszikánál elhagytunk. Munkáctól számítva 3 órai hajtás után a Hársfalvi-fürdőbe értünk, hol szintén körültekintettünk egy kissé.

Hársfalva a szűk Vicsa-völgy kezdetén fekszik ott, hol a Vicsa 225 m.-nyi magasságban a tenger színe fölött a Latorczába ömlik; a köröskörül elterülő hegygerinczek kárpáti homokkőből s amphisyliá-palából állanak; ezek mindegyike erdőséggel van borítva, mi a vidéket rendkívül kellemes színezetben tünteti elénk.

Éjszak felől a Sztoj, mely Szolyvai-havasnak is nevezetik, köti le az ember figyelmét, nem különben a Nagy-Pohár, Blaicsék, Nagy-Kicsera s Ivollóva nevű hegyek is; a Latorcza- és Vicsa-völgyekbe nyíló kilátás festői szépségű képet tár elénk.

Dél felől a Borló-hegyseg és a Gyil gerince nyújt gyönyörű látó képet. A Hársfalvi-fürdő körülbelül 60 év óta áll fenn s — amint ezt már neve „Hársfalva“ is mutatja — egy hársfa-ültetvény kellő közepében fekszik; pedig a köröskörül elterülő erdőkben csak bükkfa terem.

Egy vendéglő, egy nagy emeletes s több földszinti épület nyújt a fürdővendégeknek szállást; esős időben egy fedett sétafolyosóban élvezheti az ember a szabad levegőt, a közeli erdőben pedig igen sok gyalogút van.

Két ásványvíz-forrás van itt, melyek egyike fürdőkészítésre, másika azonban ivásra használtatik. E források körülbelül 140 m. távolságban vannak egymástól. A fürdőkészítésre használt forrás hőmérséke 8° C. a víz fajsúlya: 1.00213.

A rendelkezésemre álló, s ha nem csalódom, Molnártól eredő elemzés szerint a víz következő alkotó részeket tartalmaz; de megjegyzem, hogy itt még az elavult író-módot használom.

Egy fél pint vízben van:

0.4742	Grán	chlornátum,	
1.3852	"	borlavas nátron,	
0.0403	"	kénsavas káli,	
0.0374	"	nátron,	
0.0316	"	kénsavas nátron,	
21.3177	"	ketted szénsavas nátron,	
0.0921	"	"	strontium,
2.5862	"	"	mész,
0.2822	"	"	magnesia,
0.2208	"	"	vasoxydul,
0.0048	"	"	alphosphorsavas agyag,
0.0938	"	kovaföld.	

26.5646 gránt tesz a szilárd alkotó részek összege,

33.10 c. z. szabad sénsav,

6.36 nitrogen,

0.30 oxigen.

A hársfalvi fürdők tüdő- és gyomorhurutok, valamint női betegségek ellen sikerrel használtatnak.

Szép és kellemes fekvése, egészséges éghajlata, gyógyerejű forrásai Hársfalvát keresett fürdőhelylyé alakíthatná át, ha nem volna meg ennek is az a baja — mint sok felsőmagyarországi fürdőnek, — hogy t. i. a fürdőben tartózkodás költségei nem arányosak azzal, a mit a fürdő nyújt. Az árjegyzék oly magas, mint akár a legelső fürdőben, míg a kényelem, a konyha, a társas élet még igen sok kívánni valót hagy.

Míg a fürdők bérlői be nem fogják látni, hogy olcsóbb, elfogadható árak által — melyek a nyújtott élvezettel némi helyes viszonyban állanak — kell a vendégeket a fürdőkbe vonzani; míg azon elvtől vezéreltetnek, hogy a csekély számú vendégektől is lehető sok hasznót húzzanak: addig fürdőhelyeink — különösen pedig Hársfalva — látogatottság tekintetében soha sem fognak azon fokra emelkedni, melyen azokat látni óhajtanók.

Folytatjuk utunkat a Vicsa-völgybe vezető kavicsos úton; sajnos azonban a kavicsok nagysága, mely $\frac{1}{2}$ köbmétertől egészen a homokszemig változik; e körülmény a nyugodt kocszításnak nem nagyon kedvez, sőt magának a kocsinak tartósságát is ugyancsak próbára teszi; hozzájárul a Vicsának azon szeszélye, hogy éppen az országút felé eső partját több helyen jól aláamossa, úgy hogy a jámbor utast nem egyszer futja végig a hideg, ha arra gondol, hogy a Vicsában hideg fürdőt vehet, vagy hogy testének egyik-másik tagját összetörheti.

Az út azonban nagyon megjavúl, mihelyt az igen hosszúra nyúló Hársfalva helységét elhagytuk; a völgy is némi regényes jelleget nyer, egészen szűk lesz; az erdőborította hegygerincek meredeken nyúlnak a habzó bőszt Vicsába, mely jó kedvvel zúgva halad tovább a szikla-törmelék fölött.

Időről-időre nyílsebességgel csörtet le a hegy lejtőjéről egy-egy erdei patak, nem törődve sem az országúttal, sem a döcögő szekérrel, mely ismét inog-mozog s oly gyöngédtelenül lökdösi a bennülnket, hogy szegényeket bizony senki sem fogja megirigyelni.

Többször kell nagyobb sziklacsuszamlások mellett elhaladnunk, mi miatt a völgy még keskenyebb lesz s Hársfalvától számítva 1½ órai hajtás után a Vocsi nevű idylli fekvéssel bíró vadászlakhoz érünk, mely nekünk ma szállást fog nyújtani.

A gyakorlati szempontból történt berendezésből azon következtetést lehet vonni, hogy Vocsi nem osztja oly sok vadászak sorsát, hogy az élő nemzedék azt pusztítani engedi.

A munkácsi uradalom mostani birtokosa, Schönborn-Buchheim Ervin gróf, igen derék vadász s nem egy medvének oltá ki életét; többek között 6 medvének, 143 szarvasnak, 32 zergének s számos egyéb állatnak halála terheli lelkiismeretét; nem csoda tehát, ha az egész uradalom vadászösvényekkel van bevonva s hogy sok helyen vadászkunyhók vannak. Ezért az utas is köszönetet mond, mert ezáltal az utazás rendkívüli módon meg van könnyebítve.

Ritkán lát az ember ily nagy erdőterületet a vadászat szempontjából oly gyakorlatilag és észszerűen berendezve, mint épen ezt. Vadászat idején, ha a nevezett jószág ura jön el magas vendégeivel, a víg lövöldözést százszorososan viszhangoztatják a hegyek; de lehet is itt látni a medvék, szarvasok, vadkanok, hiúzok stb. oly pompás példányait, minők másutt csak a mondában élnek.

Azon példabeszéd: „milyen az, úr, olyan a szolgál teljes igaznak bizonyul P . . . fővadászmesteren, — de igaz! — hisz nem szabad nevét megmondanom; node tán eltalálja nevét a szíves olvasó, ha egyszer a „leves“ szót azon hangzatos nyelvre fogja lefordítani, mely hamisítatlan tiszaságban csak a „Moldva zöld partján“ hallható.

Pompás egy példány! — de igaz, hisz én a fővadászmesterről akarok beszélni; no — sebj! — derek öreg úr ez; hajlott kora daczára úgy megüli a lovat, mint bárki; velünk fiatal legényekkel vígan lépést tart, az ártatlan tréfákat elérte, maga is tréfál, — a szó teljes értelmében még „a regi jó időkből“ való.

Azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha e helyen közlöm az 1865-ik év óta lött vadra vonatkozó kimutatást, megjegyezvén, hogy a szarvasállományt körülbelül 1400 darabra becsültetik s egynek átlagos súlya 200 kilogr.

Az 1878-ik évben lőtt szarvasok között van egy 20 ágas és egy pettyes szarvas, mi a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

E kimutatást Hönig erdőfelügyelő úr legnagyobb készséggel bocsátá rendelkezésemre.

[illegible]

A nyulak aránylag csekély száma azon körülményből magyarázható ki, hogy egyrészt maga a terület nem kedvező ez állatokra nézve, másrészt sok nyúl illetéktelen egyének által lövetik s ennél fogva a vadászjegyzékbe föl nem vétetik; ugyanez történik állítólag az őzbakokkal is, ez azonban csak rágalom.

A medvék száma ellenben tekintélyes, s hiúzok ily számmal másutt nem fordulnak elő.

Ha már most a Vócsi vadászlatot egy kissé figyelmesebben megismerjük, azt találjuk, hogy az háló szobákkal, konyha, pincze és istállókkal olyképen van berendezve, hogy nagyobb vadásztársaságnak a szolgaszemélyzettel és lovakkal együtt kényelmes szállást nyújt.

Egy szoba még falfestményekkel is fel van díszítve, melyek víg vadászjeleneteket ábrázolnak; ezek L. . . . Ferencz gróftól származnak s akkor készültek, midőn a Vicsa hirtelen áradása a vadásztársaságot hosszabb ideig Vocsiban marasztalta.

Hajlandó vagyok a dolgot úgy kezdeni, mint ezt az utazásokat leíró kézi könyvek teszik, ha valami képtárt vagy ehhez hasonlót szoktak magyarázni.

A főképen egy térdelő lovag alakját — Hubert lovagot — ábrázolja, a mint ez egy kereszttel díszített szarvas előtt imádkozik; jobbról — — — — de hagyjuk ezt s térjünk át inkább a versekre, melyek e képeket magyarázzák:

Vadász', ki festé a falat,
Teremtő újjai vannak;
Itt már két medvét ejte le,
S e picziny képet festette.

Fölötte éles elmű okoskodásom szerint e vers L. . . . g grófra vonatkozik s őt ép oly ügyes vadásznak, mint jó rajzolónak tünteti elénk. A két következő versből:

Medve komám ingerkedve,
Mégis kedvvel jövök ide:
Egyszer mégis megeshetik,
Elejtni maczkó ő kemit.

továbbá:

Medvét vadászni tervezém,
S bevallom nektek árva én,
Hogy vad vihar és bús ködön
Kívül, semmi sem vett körül.

egy vadásznak, ki semmit sem lőtt, alig titkolható fájdalma szól hozzánk; szavai feltétlen hitelt érdemelnek, mert hisz

maga mondja, hogy igazat szól. Úgy látszik, hogy e vadász fehér holló a vadászok között.

A szívet valóban megerősíti és megnyugtatja a következő vers:

Ha a vihar roszakaró,
Tán vigasz lesz e példaszó:
A nem békételen vadász
Néhány vadat mégis vadász.

Végül még ezen sorokból:

Hogy Hubertus emlékezzék
Rám; neki kis képet festék.

megtudjuk azt is, hogy mi czélból lett e festmény itt alkalmazva, s azon édes tudattal, hogy minden tekintetben felvilágosítást nyertünk, nyugodtan lefekszünk.

Jó éjszakát!

Másnap korán reggel a készen álló lovakra ülve, útnak indultunk; utunk a Vicsa-völgyben fölfelé vezetett, el a homokkőben levő kőbányák mellett, melyek még akkor nyitattak meg, mikor a Munkácsról a Sztoj felé vezető vasút építésének kérdése volt napirenden; a vasútvonal a Vicsa-völgyön volt keresztül menendő, majdnem ugyanazon úton, melyet eddigelé hátrahagytunk.

A Vicsa-völgy azzal dicsekedhetik, hogy egy magas látogatója is volt; efféle megtiszteltetésben kevés ily félreeső völgy részesül.

Közszeregetben levő I. Ferencz József királyunk tisztele meg látogatásával e völgyet az 1852-ik évben, midőn Felső-Magyarországot beutazta, mely alkalommal részt vett a tiszteletére rendezett vadászaton is.

Ő Felsége látogatásának emléke még mai napig is él történelmi ereklyeként a lakosok emlékezetében. Azon helyen, hol az Oszics-folyó zuhataga a keresztvölgyből lefelé zúg, hol a kristálytisza víz ezer meg ezer cseppre oszolva porosóként hull alá, ott Ő Felségének az akkori főerdőmesternek leánya a becses forrásból egész egyszerűen egy pohár vizet nyújtott „Üdvözlégy“ gyanánt.

Valjon emlékezik e még a magas látogató ezen egyszerű idylli jelenetre?

A népre nézve egy ily eseményhez fűződő legcsekélyebb körülmény is nagy jelentőségű.

Az öregapó a hosszú téli estéken elbeszéli ezt a feszült figyelemmel hallgató unokáknak; ezek idővel aggasztánokká lesznek, elbeszéli ismét az ő unokáiknak s így

az egyszerű elbeszélés lassanként mondává lesz, a főszemély pedig egy egész mondakör hőségé.

Sok mondanak alapja lehet ily egyszerű eseményben.

Egy kissé fentebb az Osa ömlik a Vicsába; itt egy erdészlak is van és az ú. n. „császáruť“, mi nem egyéb, mint egy vadászösvény, mely O Felsége látogatása alkalmából készült s felfelé vezet a Sztoj-ra.

Ha a Vicsa folyását éjszak felé követjük, körülbelöl 1½ órai lovaglás után egy vadászlakhoz és egy elhagyott hamuzsír-kunyhóhoz érünk, melynek közelében a Zányka nevű vastartalmú savanyúvíz-forrás van.

Találtam benne: szénsavas nátront, szénsavas mészt, szénsavas vasoxydult (meglehetős sokat), chlórnátriumot, kénsavas sókat s nagy mennyiségű szabad szénsavat.

Egy rozzant faszin a környék embereinek tartózkodási helyül szolgál a fürdőévad alatt, egy a földbe ásott gödör képezi a fürdőkádat, melyben a víz beledobott izzó kövek által melegítetik.

Tudtommal Zányka egyetlen egy fürdőjegyzékben sem fordul elő, s így a fürdővendégek számát is igen bajos kitudni.

Zányka vize hozzáférhetőbb helyen valóságos kincsbánya volna; itt azonban a kincs hasztalanul hever. De lovagoljunk a császáruť hosszában kígyózó vonalban lassan felfelé haladva a Blajesek lejtőjén, mely az Osa és Oszics völgyei között emelkedik.

A keskeny hegyi út sűrű bükkfa-erdőn vezet keresztül, melyben a nemes vad nyomait s a vadak ösvényét határozottan észlelhetjük.

Sok fa-óriás alól megpörkölvé fekszik leterítve az út mellett vagy az úton; ezek a hamuzsír-készítésnek áldozatai; mert a fákat a czelből pörkölik meg, hogy azok hamuját gyűjthessék.

A pompás fának a mostani viszonyok között nincsen keletje, mert a szállítás innét igen sokba kerül.

Elhaladunk azon hely mellett, hol Ő Felsége számára leső hely volt készítve, t. i. az úgynevezett Császármazon, hol azon terem állott, melyben a vadásztársaság ebédelt. 2½ órai lovaglás után Vocsitól számítva, elértünk a Szer-niaku nevű vadászkunyhóhoz, mely egy kis erdei réten épült.

Itt egy ideig élveztük ama gyönyörű látó képet, melyet az Osa völgye nyújt; másodszor reggeliztünk s a lóvakat is legeltettük kis ideig.

Az időközben beállott eső egy kissé engedett, minek folytán ismét lóra kaptunk, mert H. . . barátom megjegyzé, hogy az erdőben az ember az eső ellen úgy is védve van. Mi engem illet, én e nézetet egyáltalában nem oszthatom, sőt inkább azt tapasztalám, hogy az ember esős időben az erdőben is ugyancsak megázhatik, még pedig háromszorosán; először a valódi eső által, másodszor a szélrohamok által az egyes fákról lerázott víz, tehát másodrendű eső által, harmadszor — tehát harmadrendű eső által — oly módon, hogy az ember érinti minduntalan az útba nyúló ágakat.

A fatörzsek mindinkább gyöngébbek lesznek, a fák nem állanak oly sűrűn egymás mellett, miközben oly rétségekre érünk, melyen leginkább sóska (*Rumex acetosa*) nő, egy kissé fentebb azonban üde, nedves havasi fű is.

Ökör- és tehéncsordák legelésznek itten a csordások felügyelete alatt, kik az egész nyarat ott fenn töltik; egy deszkákból szegényesen összetákolt kunyhó képezi menedékhelyüket; eledelök tejből és savóból áll; a mellett mindenféle időváltozásnak is ki vannak téve — a mi szemünkben nem valami irigylendő helyzet —, s ezen emberek itt fenn még is egészen jól érzik magukat s alig várhatják be az időt, mikor ismét a havasok közé mehetnek.

Még távol voltunk a havas legmagasabb csúcsától, midőn felette gyanús ködfelhők kezdtek a környékre ereszkedni; a hideg oly érzékenyen hatott reánk, hogy az összes ruhakészlettel voltunk kénytelenek magunkat a hideg ellen megvédeni; e mellett hideg szél fújt, mely az összes bőrlíkacsokat átjárta.

H. . . erdőfelügyelő úr szíves volt engem azon tudósítással megvigasztalni, hogy 1877 július 7-ke óta, mikor is itt néhány máramarosi paraszt megfagyott, nyáron még senki sem veszett el a hideg miatt; ez által új bátorságot nyerve tovább ballagtunk, míg végre 11 órakor a csúcsra értünk.

Ez egy homokkő-törmelékkel s homokkövekkel fedett fennsíkot képez, melyen semmi növényzet nem észlelhető.

H. . . főerdőmester úr szíves volt, nekem a körülfekvő hegycsúcsokat megnevezni, melyeket nem láttam; helyzetem fölötte kellemetlenné kezdett válni; hát csak azért másztam volna meg a Sztoj-t, hogy itt fenn aztán engem — ki sűrű ködbe voltam burkolva — a szél derekasan átjárjon?

A szél a felhőkkel játszott, csak úgy hajtotta maga előtt a ködgomolyokat, s én rettenetes okos arcot vághattam, mikor hasztalanul lestem a szép kilátást.

Rendkívüli örömkünkre azonban a felhők között „ablakok” támadtak, a felhők eloszlottak s mi — bár csak rövid időn át — élvezhattuk mégis a gyönyörű kilátást, mely eléink tárult.

Éjszak felől megpillantottuk lábunk alatt az Osza völgyét számos keresztvölgyével együtt, melyek hasadékaiban a hó úgyszólván soha sem olvad el; a lejtőkön a legelő csordák észlelhetők, megannyi mozgó fehér pontok, mi a környéknek barátságos jelleget kölcsönöz; a természet itt komoly, zord jelleget ölt magára.

A mennyire a szem ellát, hegycsúcsokon kívül egyebet nem látni; egy viharkorbácsolt tenger ez megmerevedett állapotban.

Epen előttünk terül el a Brsaha-hegytörzsnek gerince, mely a Tomnatik, (1348 m.) Plaj, Mirialniczi és a Nagy-hegy csúcsai által képeztetik; ez utóbbit a Stoj-jal egy szűk gerincz csatolja össze, melyet később arra fogunk használni, hogy rajta átkelve a Hukliva-völgybe juthassunk.

E hegytörzs folytatását Máramaros felé a Vasicska, Polonina és a Zsid-Magura jelölik. (1518 m.)

A háttérben a Rosztoka-völgy Filipez és Isky helységekkel nyújt némi kellemes változatosságot ezen általában zord képnek.

A Beszkid gerincze, mely Galíczia felé a határt képezi, és a Huzsla-havas (1501 m.) bezárják e látó képet északnyugat felé; a Polonina Runa széles csúcsa (1553 m.) pompásan emelkedik ki a hegycsúcsok tömegéből; éjszak felé van ennek ikerhegye, az Osztra-havas (1425 m.), a maga meredek lejtőivel.

Kelet felől van a meredek Sztoj, melyről számos vízer folyik le az Ivalova-patakba, mely csakhamar a Borsovával egyesül.

Csodálva és mélyen meghatva szemléljük e beláthatatlan hegyi vidéket, a meddig a szem ér, nem látni egyebet csak hegyeket és ismét csak hegyeket.

A Zsid-Magurával összefügg azon tovább haladó hegygerincz, melynek lejtői, sötét erdői, világos rétségei, fehér hava és mélyen a sziklába vágott vízeri felénk tekintenek s mely az Omniszka-hegy csúcsai, Obarcsin, Kruli Zakutics, Kruchli és Oblono-Lomovatta által képeztetik.

E gerincz képezi a hatalmas máramarosi hegyóriások ellenében a sorompót; ezek felsorolásával azonban nem akarom a szíves olvasót fárasztani, csak a Kamjompkát (1572 m.), Negroveát (1704 m.) és Ticsovét (1715 m.) említem fel.

Délkelet felé a kék távolban a Popp Iván (1932 m.), Csernahora (2013 m.) és a máramarosi hegyek királya, a Nagy-Pietroza (2296 m.) magasan emelkednek a többi csúcsok fölé; pompásan alakuló szobraik csodálatosan rajzolódnak le a látó határon.

Érzékcsalódás volt-e vagy valóság? Azt hittem, hogy a Tiszavölgynek Visk és Sziget közé eső egyik részét ismerem fel; azonban nem akarom állítani, hogy valóban láttam, mert a képzelem a kegyes csodálkozásba merült vándort sokszor felülteti.

A Szuchi-Zvur-patak oldalvölgyei mélyen vágódnak a Stoj déli meredélyébe; szédítő mélységben megpillantjuk a patak ezüst fonálát; az erdőborított lejtők úgy tűnnek fel, mintha függőlegesen emelkednének ki a völgyből.

Láthatni a Vicsa egy részét, a mint t. i. a Nagy-Vicsera és a Jallova hegyei közül előtűnik; délfelől a Borló- és Gyil-hegységgel a Nagy-Kamen (959 m.) és a Bazoránál (1077 m.) végződik a hegység.

A Borsova völgye számos helységeivel határozottan felismerhető; a terjedelmes síkság a látó kört határolja.

Nyugat felé végre előtérben áll a Blajcsek, melynek gerinczén át jöttünk fel; innen bepillantathatunk az Üngh- és Zemplénmegyei-Beszkiédek hegyes vidékébe.

Éjszakanyugat felé a Schönborn-hegy és a Nagy-Pohár, — nyugat felé pedig a Szinyák-hegység gerincze képezik az előtér csúcsait.

A szem a beláthatatlan síkságon át a messze távolba téved, de itt a körvonalok már elmosódnak.

Szép, valóban csodaszép és elragadó kilátást élvez az ember a Stoj-ról, a megmászás fáradsága százszorosán jutalmaztatik meg azon gyönyörű látó kép által, mely a vándor szeméi elé tárul.

Es mintha Jupiter Pluvius azonnal megadóztatni akarna bennünket azért, hogy nekünk egy rövid ideig tartó élvezetet nyújtott, a felhők kezdtek alábbra szállni, mi több, nem sokára a felhők között voltunk, melyek bennünket eső-, jég- és hó-tartalmukkal bőségesen elárasztottak.

Rövid idő alatt bőrig áztunk; lovaink lépten-nyomon megcsúsztak, úgy hogy le kellett szállnunk; hozzájá-

rúlt még azon kellemetlen körülmény is, hogy 5 lépésnyi távolra sem láttunk, s bizonyosan eltévedtünk volna, ha P. . . . fővadászmeister úr nem lett volna vezetőnk, ki a helyi viszonyokat pontosan ismeri. A Nigrova Jama meredélye melletti lejtőn lassan lefelé haladva, a Nagy-hegy felé vezető gerincz és a Mirialniczi között leértünk a Hukliva-völgybe. Délutáni 4 óra volt már, az eső elállott, úgy hogy csak az erdő átázott talajával kellett még küzdenünk, melyen mi is, lovaink is lépten-nyomon megcsúsztunk.

Pompás fenyők teremnek itt; az erdőség nyílt helyeiről szép kilátást nyerünk a közel fekvő Beszkid gerinczére, melynek alsó lejtőit a lakosok művelik, miután előbb ott a fákat kiirtották.

A zord erdős tájképek folytonos szemléletébe belefáradva, szemünk most élvezettel nyugszik a Rosztoka, Vereteczov és Hukliva helységei szétszórt házain, melyek kertekkel, szántóföldekkel és rétekkel vannak körülvéve.

Majdnem egy óráig tartott, míg Hukliva helységén áthaladtunk; 5 óra tájban érkeztünk átázva, fáradtan és éhesen a vendégszerető erdészlakba, hol azután jó vacsora után a kiérdemelt nyugalomnak adtuk át magunkat.

Harmadnapon Hukliváról korán reggel elindulva, a leégett fűrészmalom közelében kocsi-ra ültünk és Talamás helységén áthaladva a Vicsa felső völgyébe értünk.

A talamási görög templom egy faépület, mely egészen a földig van zsindelyvel fedve s bennünket a chinai bálványtemplomokra emlékeztet.

Egy csarnokkal ellátott támaszfalon 3 torony nyugszik, melyek közül a középső 4, a két szélső pedig 3 mindíg kisebbedő s fedélalakú kiálló részek közvetítésével a görög templomoknál szokásos körtealakú csúcsba megy át.

Az egész épület fölötte eredeti, hogy ne mondjam, meglepő benyomást gyakorol az emberre s engem elcsúsztatott ama chinai toronyra, melyet a müncheni angol kertben láttam.

A jobb parton mereven a Vicsába nyúló sziklafalak amphisylia-palából állanak s az egyes padokon sajátságos hullámszerű rétegyűrűzés észlelhető.

Ezzel elértünk volna ezen palának vidékére s ezt csak a Latorcza felső völgyében fogjuk elhagyni.

Menet közben szép kilátást nyújtanak a Sztój, Schönborn-hegy, Tomnatek, Plaj és Nagy-hegy (Veliki Verch), mely hegyek itt festői szép képpé csoportosúlnak.

Voloczóhoz érve, azonnal szemünkbe tűnnek az ottani

uraság gazdasági épületei; mialatt a voloczói Vicsera-hegy szemléletébe merültem, észembe jutott egy vadászkaland, mely ott fordult elő s melyet ezennel elbeszélék.

H . . . ch főerdésznek a Vicserán egy fűzfa közelében volt a leső helye, midőn maczkó közeledett felé. 40 lépésnyi távolságból célzott és a medvét halálosan megsebesíté; ez azonban neki bőszülve hátsó lábára áll s egyenesen a főerdész felé tart, kinek még annyi ideje volt, hogy kétszer is löhetett. 10 lépésnyi távolságból még egyszer löni akart, de fegyvere csütörtököt mondott, mire a vadász és a medve sajátságos versenylépésre keltek a fűzfa körül; ezúttal azonban nem a medve volt az üldözött.

A főerdész futott-é gyorsan, vagy a medve lassan? elég az hozzá, egyszerre a medve szemtől-szemben állott a vadászszal, fölemelt talpát ütésre készen tartva.

A főerdész ijedtségében megragadta fegyverét, annak csövét a medve torkába döfé, mire a medve borzasztó mormogás közepette összerogyott s kiadta páráját.

H . . . ch úr csak később vette észre, hogy a medve a fegyver erős csövét teljesen összeharapdálta s szétörte, jele annak, hogy egy ily állatnak fogaiban mily rendkívüli erő van.

E vadászkaland — s ezt szükségesnek tartom itt fölemlíteni — azáltal különbözik a többi e fajta kalandoktól, hogy teljesen igaz s nem az ú. n. vadászlatinsággal van írva.

Voloczóról Felső-Vereczkére vezet az út, még pedig egy halmon át, melyről a Vicsa-völgybe — egész Jablonováig (Almanczó) szép kilátást élvezhetünk; innen felülről Voloczó — a völgykatlanban szétszórta fekvő házaival — igen jól veszi ki magát.

A házak az egész vidéken fából építvék, a kéményt nélkülözhetőnek vélik s a füstnek szabadságában áll valamely résen kivonúlania vagy a házban maradnia.

A lakosok Munkáctól éjszak felé a csekély számú német gyarmatosok kivételével mind rnthének vagy rusznyákok.

Erős, egészséges faj ez, de egyáltalában nem nevezhető szépnek; különösen a nők bírnak széles koponyával s nagyon kiálló járomcsontokkal. Valami sajátságos viselétről itt szólni sem lehet; mert hisz e nép csak a legszükségesebb ruhaneműt használja és sokkal szegényebb, hogysen ruházatára is költhetne valamit.

A föld zabon, árpán, tatárkán és burgonyán kívül

alig terem egyebet s ezt is nagy fáradsággal nyerik a földtől. A lakosok többnyire baromtenyésztés és erdei munka után élnek; nyáron sokan az alföldre mennek, hogy ott az aratás idején kenyeret kereshessenek.

Az említett halom tetejére érve a messzire nyúló hegylánczból az ember a Huzsla-havas kúpalakját látja kiemelkedni; nyugat felé a Polonina Runa tartja bekötvé figyelmünket; a völgyet pedig egész Felső-Vereczkéig lehet belátni.

Az út egy patak medrében vezet oda, melyben a sok kavics a nyugalmas kocsizást lehetetlenné teszi.

Epen előttünk a Viszoki Mencsel (1203 m.) magaslik ki a körülötte levő hegycsúcsak közül; ennek lábánál egy sziklafal alatt fekszik Walker, az angol hadseregnek őrnagya, eltemetve.

Ő egykor Munkácson barátjánál látogatóban volt; meglátogatta ezen vidéket is, mely neki annyira megtetszett, hogy azon óhajának adott kifejezést, vajha itt lehetne eltemetve; valódi angol módon gondoskodott is ezen óhajának foganatosításáról s Munkácson bekövetkezett halála után csakugyan ott lőn eltemetve. A Felső-Vereczkei-völgy jó széles; a lejtőkön a fák kiirtvák; a lentermelés azonban örvendetes módon gyarapodik.

A Latorczán átkelve — melynek partjain igen hajlott rétegekben meniltpala észlelhető — a Galicziába vezető főországútra érünk s a Latorcza-völgyben Alsó-Vereczke felé tartunk, mely mezőváros az ú. n. Verchovina főhelye. Az itt levő régi görög templom teljesen hasonlít a talamási templomhoz; ennek közvetlen közelében azonban már egy új templom is van épülőfélben.

Vásárnap levén, a helység igen élénk volt; a galicziai kaftánok és hajfürtök nagy tömegét lehetett észlelni.

Minden bolt kirakatában veres és zöld gyapjúfonalakat láthatni, melyeket a környék szépei hajtekereseikbe szoktak fenni.

Vereczkén a gr. Schönborn-féle uradalomnak egy nagy majorja van, melyben vendégszeretőleg fogadtak; délután a Latorcza-völgy mentében folytattuk utunkat. Ez igen szűk völgy; a folyó nagyrészt a sziklaomladék által lesz szűkebb medrű; itt-ott nagy sziklatömbök nyúlnak ki a vízből s örvényeket s kisebbszerű zuhatagokat okoznak; erre mindenfelé találunk kárpáti homokkővet.

Itt a Latorcza-völgy egyszerre jelentékenyen kitágul, a folyó erősen kanyarodik délkelet felé s magába fogadja a Zadenova-patakat.

Innen szép kilátás nyílik a Zsdenova-völgybe, mely az Osztra-havas miatt látszólag végét éri.

A Zsdenovai erdészlak közelében van egy kiváló szép és hatalmas fenyőfa, mely „a fenyvek király-néjének” neveztetik; a törzs átmérője 2·3 m., magassága 66 méter.

A Zsdenova-völgyben éjszak felé haladva, körülbelül 3 óra alatt Bukócz határhelységhez érünk, hol egy kén-hidrogén tartalmú forrás van, mely azonban csak a környék lakosai által használtatik fürdőül.

Mélyebben a Latorcza-völgyben Podpolócz helységben egy rusznák család birtokában van azon asztal, melyen Rákóczy Ferencz szökése alkalmából az utolsó éjszakát aludta át Magyarországon; ez asztalt a család ereklYE gyanánt tiszteli és semmi áron sem adná el.

Ott, hol a Zsdenova-patak a Latorczába ömlik, az országút elhagyja a fő völgyét s egy keskeny oldalvölgyön át déli irányban vezet tovább.

Egy völgykatlanban fekszik Felső-Kis-Hrabonicza üveghutájával, mely leginkább csak az e vidékről szétküldött savanyúvíz számára szükséges üvegeket készíti.

Az országút kígyózó vonalokban vezet a Rozgyila gerinczén át s annak túlsó oldalán a Kis-Pinye-patak völgyébe ér; e völgyet nem is hagyja el többé, csakis ott, hol a patak a Latorczába ömlik.

Uklinán át 2 $\frac{1}{2}$ órai hajtás után — Vereczkétől számítva — Polenára érünk, hol újból meghálunk, hogy a következő napon a környék ásványvíz-forrásait megsejmelhessük.

E célból korán reggel lóháton magasan ülve, azaz, hogy nem igen magasan, mert a hegyi lovak alacsony testalkattal bírnak, mi őket különös kitartásra képesíti — a Polenánál torkoló Nagy-Pinye völgyének tartottunk, s csakhamar egy éjszak felé vezető erdei útra léptünk. Fél óra múlva egy tisztásra értünk, melyen két faépületet találtunk; az egyik a forrásokat zárja körül, a másik a vitzöltéssel megbízott ember számára szolgál lakhelyül; a Polenai-ásványvízforrásnál vagyunk.

Le kellett mondanunk azon reményről, hogy e völgy nevét meg fogjuk tudni, melyben egy ily forrás van; mindig azt nyertük feleletül, hogy a völgyet „Kvaszovey“-nak nevezik, mi körülbelül annyit jelent, hogy „savanyú-víz-völgy.”

Két lebecsátott, kivájt fatörzs zárja körül e savanyú-víz-forrásokat; a szénsavnak erős és gyors kitörése a

felszínnek a forró víz jellegét adja; a nagy mennyiségű, rozsdás színű csapadék mutatja, hogy sok vasoxydul-rész van benne. A források körülbelől 1 m. mélységűek; a víz hőmérséke 10° C., íze üdítő, csípős-sós. A talaj köröskörül mocsáros rétségből áll, maga a forrás a Nagy-Pinye mellett előforduló menilit-palából ered.

Hogy minden egyes ásványvíznek elemzését ne legyen kénytelen külön leírni, azért azt e cikk végén rovatosan összeállítva fogom a t. olvasónak bemutatni.

Éjszaknyugati irányban tovább haladva s magunknak a fák sűrűjében utat törve átléptük a legközelebbi gerinczet s félóra múlva az erdőben több rozszant kunyhóra akadunk, melyek közül az egyik szintén savanyú forrást foglal magában.

Ize hasonlít a Polenai-forrás vizéhez, csak hogy sós íze valamivel erősebb. E forrást nem használják, mert a többi forrás a szükségletet teljesen fedezi, meg aztán azért sem mert a leszállítás igen terhes.

A megkezdett irányban tovább haladva, negyedórai lovaglás után a Paulovai-forráshoz értünk, mely fakunyhóban van; ettől körülbelől 30 m. távolságban nyílt faszinben, kivájt fatörzs által kerítve, egy második forrás van. Itt is ugyanolyan buborékok szállnak fel, mint a Polenai-forrásnál; vasoxydul-csapadék itt is látható. A víz íze üdítő, csípős és kissé sós. A forrás a hegylejtőn mocsáros rétségen buzog fel; környéke menilit-palából áll.

A mint a domb hátára értünk, a Pinye-völgybe nyíló kellemes kilátást élveztük; előttünk pedig a Szinyák-hegység gerince húzódott.

A völgybe lefelé tartva Paulova és Ploszkó helységeken mentünk keresztül, melyek sem az építési mód, sem a lakosság tekintetében nem különböznek a többi hegyi falvaktól.

Ploszkó mögött elhagyjuk a fővölgyet s egy jobb-kézre elágazó mocsáros oldalvölgybe lovaglunk, mely természetesen ismét Kvaszoveynak nevezetik s két órai lovaglás után a Paulovai-forrástól számítva a Ploszkói-forráshoz értünk.

Ez egy mocsáros erdei völgyben van, közel a patak partjához.

A forrás kövekkel van bekerítve, a vizet innét nem küldik szét sehová. A víz kevésbé sós, mint a paulovai víz, de föltötte üdítő és kellemes hatású. Hőmérséke 10.5° Celsius.

Ezelőtt 10 évvel a ploszkói vizet még fürdőül is használták s volt is itt lakó- és fürdő-szobákkal ellátott épület.

Az erdőkerülő ettől nem messze egy második forrást is mutatott nekem, mely kis patakból bugyog ki; természetes, hogy e víz nagyon is vegyítve van már édes vízzel, de azért még mindig savanyú ízű.

Visszajövet a malom közelében mutattak nekem egy harmadik forrást is, mely forrást vizének ízét tekintve a tulajdonképeni Ploszkói-forrás vizétől nem igen lehet megkülönböztetni.

Kis-Bisztra felé tartva az Olenyai-völgybe lovagoltunk s egy óra múlva azon forráshoz értünk, mely Olenya helység előtt a hegy lejtőjén van.

Ha a víztöltés módját huzamosabb ideig szemléljük, azt hinnők, hogy néhány századdal hátrább állunk az időszámításban. Ábrahámnak valamely hosszú fűrtös fia hosszú póznára erősített korsó segítségével húzza fel a vizet olykép t. i., hogy a korsót lassan leereszti s azt megtöltve ismét felvonja; e célra a kunyhó fedelén különös nyílás van alkalmazva, melyen a pózna átjárhat, azután a szőke ifjú valami pléhtölcsért vesz elő, melyben durva zsákvászonból darab rongy van s azt azután egyik üvegről a másikra helyezi, — oly kezelés ez, minőt csak az egyiptomiak használhattak, ha ugyan akkoriban már ittak savanyú vizet.

Azon kérdésemre, hogy mi célból van ott a zsákvászon? azon csodálatos felvilágosítást nyertem, hogy az az üvegbe ható tisztátalan alkotó részeket tartja vissza. Hogy azonban mi tisztább a forrásvíz-é vagy a zsákvászon, azt nem nehéz kitalálni, s az illető Ganymed, úgy látszik, egyedül áll a maga nézetével.

Ha az Olenyai-forrásnál különösen kiemelttem a víztöltés módját, ezzel nem azt akartam mondani, hogy a többi forrásokkal szemben a tökély magasabb fokán áll; a többieknél is a víz töltés ugyanazon módját használják; csak hogy a többi forrásoknál nincs az a gyanús pózna, mivel azok vize egészen a felszínig ér.

Visszajövet a patak mentében haladtunk, melynek partjain vékony lemezű menilit-pala észlelhető; ugyanazt észlelhetni a Pinye-völgyben is, melyen át egész Polenáig lovagoltunk vissza, hová Olenyától számítva két és fél órai lovaglás után érkeztünk.

A póstamester vendégszerető családjánál megebédelve, kocsin folytattuk utunkat.

Nem messze Polena mögött a Kis-Pinyén át vezető fedett híd közelében egy mocsáros rét közepette van körülbelül 300 □ méternyi térség, melyen semmiféle fű sem terem. Minden pillanatban más-más helyen halk bugyogás

hallható; pontosabb megfigyelés után e tünetényt azáltal meg lehet magyarázni, hogy csekélyebb mennyiségű szénsav és víz tör ki a talajból.

Itt-ott kis semlyék képződnek, melyek bitúmenes, oppalizáló kéreggel vannak bevonva.

Néhány 100 m. lefelé az országút jobb oldalán van egy fából készült fürdőkunyhó, mely mellett egy a holubina papnak birtokát képező savanyúvíz-forrás tör elő.

Holubina felé tartva, az országút mellett a legközelebbi helységig még 2 savanyúvíz-forrás mellett haladunk el, melyek ép úgy, mint a legutoljára nevezett az erdő szélén vannak; az utolsót Plosznina-forrásnak nevezik.

Egy gyalogút, a holubina pap forrásával szemben, a Kis-Pinye bal partjára vezet; ott közvetlen a part mellett egy fakunyhóban van a Luhi-Erzsébet-forrás, mely a legújabb időben fedeztetett fel s Schönborn gróf birtokát képezi.

Feltűnő, hogy e forrás oly közel van a parthoz; azt hiszem, hogy egy kissé fentebb is rá lehetne akadni a forrásra, mi által ezt a beható vízár ellen jobban meg lehetne védeni.

Az itt előforduló amphisylia-pala folytatása a Nagy-Pinyevölgyben előforduló rétegeknek.

A patak bal partján haladva, alig 5 percz múlva egy keletkezőfélben levő ligetbe érünk, melynek közepén levő 3 lakó ház igen jól veszi ki magát.

Mielőtt ezeket elérnők, azon házikó mellett kell elmennünk, mely a Luhi-Margit-forrást foglalja magában s mely szintén csak az újabb időben lett ismeretessé, ez a forrás Berthalan úr birtokában van.

Mindkét forrásban t. i. úgy az Erzsébet- mint a Margit-forrásban a szénsav sokkal csekélyebb mennyiségben tör fel, mint a fentebb megnevezett ásványvíz-forrásokban, sós íz egyiknél sem észlelhető.

Holubinán át haladva a bal felé elágazó mellékútra lépünk s a Szolyvai-savanyúvíz-forráshoz érünk, mely közvetlen a Latorcza partján van s egy fakunyhó által van védve.

E forrás nagy káddal van befedve, melyben annyi szénsav szokott összegyűlni, hogy az ember a fejét azonnal visszarántja, nehogy a megfuladás veszélyének legyen kitéve. A víztöltés itt kissé gyakorlatiabb módon kezelteik; legtöbb víz innét szállítatik, mivel a közlekedés itt legkényelmesebb.

Mialatt szekerünk kissé alább a Latorczán átkelt, azalatt mi egy kétes biztonságú úton nem messze a forrástól léptük át a folyót s a túl parton fekvő Szolyvába értünk, hol a főerdész vendégszeretőleg fogadott s mi a nap fáradalmai folytán olyannyira szükségessé vált éjjeli nyugalmat is élvezhettük.

Az eddig elmulasztottakat pótolni akarván, szíves olvasómmal a cikkemben megnevezett fontosabb ásványvízforrások elemzését fogom közölni.

Sajnos, hogy az egyes adatok különböző természetűek, minek oka azon körülményben keresendő, hogy az elemzés adatai különböző időkből származnak. A Hárshalvi-, Szolyvai-, Polenai-, Paulovai-, Ploszkói-források elemzése Molnár gyógyszerész úrtól ered, az Olenyai- és Luhi-Erzsébet-forrásoké Kletzinszky tanártól, a Luhi-Margitforrása végre Dr. Illosvay L. úrtól (Budapesten).

Az elemzés egyes adatait összehasonlíthatás céljából táblázatosan iparkodtam egybeállítani; azok abszolút értékeért mindenütt jót nem állok; a hol szükséges ott, azok át vannak számítva; de azok relatív értéke kétségen kívül áll.

1000 részben vannak szilárd alkotó részek, vagy 1000 grammban vannak grammok		Hársfalva	Szolyva	Lubi- Margitfürrás	Lubi- Erzsébet- forrás	Polena	Paulova	Ploszkó	Olenya
szénasavas nátron	NaO, CO ₂	1-4901	5-0949	2-5333	1-026	5-4642	5-3848	3-4348	5-6883
szénasavas mész	CaO, CO ₂	0-1807	0-2617	0-4752	0-444	0-2145	0-2251	0-2458	0-4410
szénasavas magnésia	MgO, CO ₂	0-0197	0-0366	0-0491	0-057	0-0354	0-0304	0-0597	0-0603
szénasavas vasoxidul	FeO, CO ₂	0-0154	0-0003	0-0228	0-032	0-0002	0-0257	0-0207	0-0372
" lithion	LiO, CO ₂	—	0-0111	0-0197	—	0-0128	0-0121	0-0105	0-0069
" strontium	SrO, CO ₂	1-0064	0-0078	—	—	0-0159	0-0138	0-0057	—
chlór-nátrium	NaCl	0-0477	0-2353	0-0648	0-878	0-9273	0-7952	0-6258	0-9694
jód-nátrium	NaJ	—	—	—	—	0-0014	0-0130	—	—
bórsavas nátron	NaO, BO ₃	0-1394	0-1982	0-1327	—	0-0692	nyomok	0-2780	0-0102
kénsavas káli	KO, SO ₃	0-0041	—	0-0145	0-039	—	—	0-0076	—
" nátron	NaO, SO ₃	0-0038	—	—	—	0-0068	—	—	—
kén-savas nátron	NaO, SO ₂	0-0032	—	—	—	—	—	0-0014	—
al-phosphors. agyagföld	2Al ₂ O ₃ PO ₅	0-0005	0-0056	—	0-005	0-0027	0-0015	0-0002	0-0001
kovasav	SiO ₃	0-0095	0-0198	0-0373	0-012	0-0431	0-0411	0-0244	0-0482
chlór-kálum	KCl	—	—	0-0749	—	—	—	—	—
chlórsavas káli	KOCIO ₅	—	—	—	—	—	0-0070	—	0-0291
különféle strontium-vegyülék		—	—	—	0-002	—	—	—	—
szerves anyagok		—	—	—	0-020	—	—	—	—
mangán-oxid	Mn ₂ O ₃	—	—	—	—	—	—	—	0-0012
A szilárd alkotó részek összege :		1-9205	5-8713	3-4243	2-505	6-7934	6-5497	4-7145	7-2919

Az előttünk álló táblázaton sorrendben említettem fel az ásványvíz-forrásokat, a mint keletről nyugat felé egymásután következnek, úgy hogy a Hársfalvi-forrás a legkeletibb, az Olenyai pedig a legnyugatibb.

Sajnos, hogy 3 (t. i. a Polenai-, Paulovai- és Olenyai-) forrásnál a szabad szénsav mennyiségére vonatkozó adatok hiányzanak; úgy látszik, hogy e források vizét nem elemezték, minél fogva a fentebbi összehasonlításból a szabad szénsavat ki kell hagynom.

A szilárd alkotó részek összegét illetőleg az Olenyai-forrás első helyen áll.

E tekintetben a sorrend a következő:

Olenya	7.2919
Polena	6.7934
Paulova	6.5497
Szolyva	5.8713
Ploszkó	4.7145
Luhi-Margitforrás	3.4243
Luhi-Erzsébetforrás	2.5050
Hársfalva	1.9205

A legcsekélyebb mennyiség tehát a hársfalvi vízben fordul elő; az olenyai víznek 3.7-szer annyi szilárd alkotó része van, mint a hársfalvinak.

Az egyes alkotó részekből mindenütt a szénsavas nátron fordul elő legnagyobb mennyiségben.

E tekintetben a sorrend következő:

Olenya	5.6883 = 78 ⁰ / ₀	} a szilárd alkotó részeknek
Polena	5.4642 = 80 ⁰ / ₀	
Paulova	5.3848 = 82 ⁰ / ₀	
Szolyva	5.0949 = 87 ⁰ / ₀	
Ploszkó	3.4348 = 73 ⁰ / ₀	
Luhi-M.-forrás	2.5333 = 84 ⁰ / ₀	
Hársfalva	1.4901 = 78 ⁰ / ₀	
Luhi-E.-forrás	1.0260 = 41 ⁰ / ₀	

Szolyvánál tehát a szénsavas nátron mennyisége 87⁰/₀, a Luhi-Erzsébetforrásnál ellenben csak 41⁰/₀. A többi források e tekintetben meglehetősen egyeznek.

Legtöbb szénsavas mész van a Luhi-Margitforrásban; legkevesebb a hársfalviban; legtöbb szénsavas magnesia az Olenyai-, legkevesebb a Hársfalvi-forrásban.

Szénsavas vasoxydul tekintetében a következő sorrend áll:

Olenya	0.0372	=	0.51	%	} a szilárd alkotó részek
Luhi-E.-forrás	0.0320	=	1.27	%	
Paulova	0.0257	=	0.39	%	
Luhi-M.-forrás	0.0228	=	0.66	%	
Ploszkó	0.0207	=	0.44	%	
Hársfalva	0.0154	=	0.80	%	
Szolyva	0.0003	=	0.005	%	
Polena	0.0002	=	0.003	%	

Legtöbb abszolút alkotó rész van az Olenyai-, legkevesebb a Polenai-forrásban; ha azonban a százalékot vesszük tekintetbe a szilárd alkotó részek mennyiségével szemben, úgy az Erzsébetforrás mutatja fel a legnagyobb, a Polenai-a legcsekélyebb százalékot.

Feltűnő, hogy éppen ama két forrás t. i. az Erzsébet- és a Hársfalvi-forrás, melyekben a legcsekélyebb mennyiségű szilárd alkotó rész van, a százalék tekintetében a legnagyobb mennyiségű szénsavas vasoxydult mutatják fel.

Szénsavas lithiont sem a Hársfalvi-, sem a Margit-forrásban nem találtak; legtöbbet találtak az Erzsébet-forrásban.

Szénsavas strontium a két Luhi-, valamint az Olenyai-forrásból teljesen hiányzik.

A chlórnátrium mennyisége az egyes forrásoknál jelentékenyen változik; e tekintetben a következő sorrend áll:

Olenya	0.9694	=	13.2	%
Polena	0.9273	=	13.6	%
Erzsébetforrás	0.8780	=	35.0	%
Paulova	0.7952	=	12.1	%
Ploszkó	0.6258	=	13.2	%
Szolyva	0.2353	=	4.0	%
Margitforrás	0.0648	=	1.9	%
Hársfalva	0.0477	=	2.4	%

Legnagyobb abszolút mennyiség van az Olenyai-, legcsekélyebb a Hársfalvi-forrásban; a mi azonban a százalékot illeti, az Erzsébetforrás 35%-kal a legelső helyen áll, míg a közvetlen közelében levő Margitforrás az utolsó helyet foglalja el.

Azt is megjegyzem, hogy a szénsavas nátron után legtöbb forrásban chlórnátrium fordul elő a legnagyobb mennyiségben. Jódnátrium jelentéktelen mennyiségben fordul elő a Polenai-, valamivel több a Paulovai-forrásban.

Bórsavas nátron az Erzsébetforráson kívül valamennyi forrásban fordul elő, legtöbb a Ploszkói-ban. A sorrend a következő:

Ploszkó	0.2780 = 5.9%
Szolyva	0.1982 = 3.3%
Hársfalva	0.1394 = 7.2%
Margitforrás	0.1327 = 3.8%
Polena	0.0692 = 1.0%
Olenya	0.0102 = 0.1%
Paulova	annak nyomai
Erzsébetforrás	semmi.

A legnagyobb százalék a Hársfalvi-forrásnál fordul elő. Azt is látjuk, hogy az Olenyai-forrást kivéve, minden forrásban, melyben bórsavas nátron van, ez nagyobb mennyiségben fordul elő, mint szénsavas vasoxydul, mit a víz minőségének megállapításánál minden esetre tekintetbe kell venni.

Egy előttem fekvő s a Margit-forrásra vonatkozó röpirat különösen az abban előforduló lithion és bórsavas nátront emeli ki, mely előbbi ezen röpirat szerint csaknem soha, az utóbbi pedig még egyáltalában nem találtatott az ásványvizekben.

Ha egy pillantást vetünk az ellemzési táblázatra, azt fogjuk látni, hogy ezen savak az említett forrásokban előfordúlnak, sőt hogy a bórsavas nátron a Hársfalvi- és Ploszkói-forrásokban nagyobb mennyiségben fordul elő, mint a Margit-forrásban. A többi alkotó részek egészen alárendelt jelentőségűek, minélfogva ezekről e helyen nem is fogok különösen megemlékezni.

A többi, általam megnevezett források az előttem fekvő elemzési adatok szerint az alkális-muriatikus savanyú-víz-források osztályába tartoznak.

A Hársfalvi-forráson kívül egy sem használtatik fürdőül. A többi 7 forrás közül is csak néhánynak vizét iszszák gyógytani szempontból; csak a Luhi-források vizét szokták újabb időben tüdő- és gyomor hurutok ellen ajánlani, mivel ezek a legcsekélyebb mennyiségű szabad szénsavat tartalmazzák. Jelentékenyebb részét azonban borral szokták vegyíteni, mivel igen üdítő hatású.

E tekintetben a szolyvai vizet illeti az első hely (a hársfalvi vizet nem igen szállítják sehová), mivel nagy mennyiségű szabad szénsavat s csekély mennyiségű konyhasót s szénsavas vasoxydult tartalmaz s ennélfogva ennek íze a legkellemesebb.

Nem mondhatok ítéletet a fölött, hogy gyógytani szempontból melyik vizet illeti meg az elsőség, melyik mily különös esetekben bír leginkább gyógyító erővel s alkalmaztatik legsikeresebben; döntsék el ezt a szakférfiak! En legfőlebb e víz ivásában (borral vegyítve) vagyok szakértő; sőt még e tekintetben sem akarom a sok szaktekintély véleményét megelőzni, annyival kevésbé, mivel a vegyülek íze nem csak a savanyú víztől, hanem — és pedig nem csekély részben — a szőlőnedv ízétől is függ. Az édes bor pl. ily savanyú vízzel meg sem iható, holott a savanyú bor általa rendkívül üdítő ízt nyer, úgyszólván csak általa válik ihatóvá.

Az 5-ik nap reggelén lóháton kirándulást tettünk a Szolyva mellett elágazó Duzsina-völgybe, melynek keletnyugati főiránya van; ott csatlakozott hozzánk G. úr is, a munkácsi uradalom igazgatója, s így kedvező alkalmam volt, e kitűnő szakférfiúval közelebről megismerkedni.

E völgy általános jellege hasonlít egy széles, kiirtott lejtők által határolt rétvölgyhez. Eleje a diluviumban van, később a lejtőkön itt-ott előtűnnek a petroleumot tartalmazó menilit-palának rétegei. E pala szürkés-fekete színű s nagy mértékben hasítható; a petroleum vagy gyanta egyenes nyomaira ugyan nem akadtam; ilyesmi azonban a Duzsina és Roszos közötti teknőalakú lejtőkön minden esetre előfordul.

A völgy elején, Bisztra közelében van egy aptych-mész-szikla, melynek közelében savanyúvíz-forrás tör elő.

E völgy sok tekintetben élénken emlékeztet a M.-Sziget mellett levő Iza-völgyre; tájkép szempontjából azonban nem sokat nyújt.

Roszos közelében Máramaros vármegyének határa van már.

Szolyvára visszatérve s a főerdész szeretetre méltó nejenél nyert pompás ebéd által éhségünket csillapítva, délután Paszikára hajtottunk, hol háta lovaink már készen állottak, hogy bennünket a hegygerinczen át Szinyákra vigyenek.

E vidéket 1879-ben O. cs. és kir. Fensége az ifjú Rudolf koronaörökös tisztelte meg látogatásával, ki is Schönborn gróf meghívása folytán Bombelles gróf főudvarmester kíséretében tett oda vadászkirándulást.

Ugy a Szinyák-törzs Paszika felőli lejtőjén, mint Hraboniczán és a Viznicze-völgyben is vadásztak; ő Fen-

sége ez alkalommal — ismeretes mesteri ügyességével — 2 medvét, 1 vadkant, 2 őzbakot és 1 császármadarat lőtt.

A vadászaton részt vett azon kívül még a tudománynak általában ismert és igen tisztelt pártfogója, Wilczek János gr., és Hoyos gr. is.

Egy a hegy lejtőjén kígyózó vonalbau felvezető gyalogúton nem sokára sűrű erdőbe értünk; kellemes, hűs erdei levegő vett itt körül, mely igen üdítőleg hatott reánk, mivel a napsütötte Duzsina-völgybe lóháton tett kirándulásunk igen ellankasztott bennünket. Az erdő ezen sűrűsége képezi a medvének is főhadiszállását s a ki rá akar találni, annak itt nem kell sokáig barangolnia; igaz, hogy néha olyankor is mutatja magát, mikor az ember őt épen nem keresi s elég vakmerő egy grófi főerdészszel is, még ha H . . . ch is a neve, szembeszállani nem tekintve azt, hogy ennek kezében épen nincs semmi fegyver. Régi ismeretség alapján ilyenkor egyet mormog és aztán — tovább ballag; igen kellemes egy találkozás!

A tülevelű fák egy igen sikerült ültetvényéhez érünk, itt azután egy erdei rétről élvezzük a Beregszászra nyíló szép kilátást.

A Chosnia gerinczére érve az út egy kissé ellaposodik; a vándor szemébe ötlenek itt a leterített nagy menyiségű fatörzsek; széltöréssel állunk szemben, mely körülbelől 200 holdra terjed.

Egy vihar, mely az 1873-ik évben zúgott el e hegyek fölött, mindezen faóriásokat egy óra alatt úgy földre terítette, mint valami vékony nádszálat; az elemek borzasztó harcza lehetett ez, mely ily pusztítást hagyott hátra.

E széltörést csak ügygyel-bajjal lehet bejárni, mivel a fatörzsek mindenütt utunkat állják; de ép azért a medvéknek biztos védelmet nyújt s ők különös előszeretettel is tartózkodnak e helyen.

A második gerincz, melyet megmásztunk, az ú.n. „nyúl-ugrató”; innét pompás kilátás nyílik a Szolyvai-havasra; e kilátás annyival szebb volt, mert az említett havas az esti pír által megvilágítva, sötét violaszínben állott előttünk.

Ha a gerinczen tovább haladunk, egészen a Csorbáig, egy helyen észreveszszük hatalmas parallelopipéd-alakú sziklának omladékait, melyek felületére több kereszt van bevésve. A kö 5—6 év előtt robbantatott szét s ekkor felületén 9 kereszt volt látható.

Halljuk, mit beszél róla a monda: Egykor e környéken 12 rabló tartózkodott; vakmerőségük és vad érzéki-

ségük miatt mindenki rettegett tőlük; fosztogatták az utasokat, a helységeket, sőt még a templomokat is; a rablott kincseket a Csorba mellett egy barlangba ásták el. Ellenük a hatóság szigorú parancsot adott ki s minden eszköz felhasználtatott megsemmisítésükre: ez által sarokba szorítva elrekesztették a barlangot s esküvel ígérték egymásnak, hogy egyik a másik nélkül nem fogja a kincset kiásni. Erre széles e világon szétszéledtek. Midőn egyszer e vidékről egy fuvaros Debreczenbe akart menni, egy falusi kovács műhelyben kellett előbb lovait megvasaltatnia. A falusi kovács azonnal fölismerte a Szolyva-vidéki embert s elmondotta neki, hogy ő ama 12 rabló egyike, a többieket túlélte, de aggkora miatt nem utazhatik többé oly messzire, hogy a kincset kiáshatná.

„Assad ki te a kincset — így szólt a fuvaroshoz — s oszszad meg velem; a Csorbán két jávorfa között a nagy kő közelében van a bejárat“.

Alig, hogy haza ért a fuvaros, azonnal a megjelölt helyre sietett, — de kincset nem talált; sőt mi több, semmi áron sem lehetett őt többé arra bírni, hogy e helyre még egyszer elmenjen.

Mi történt vele ott, azt ő senkinek sem beszélt el.

Azóta sokan kísértették már meg a kincset kiásni; még bányászok is ástak ott s a követ is légbe röpítették, de minden eredmény nélkül.

Daczára annak, hogy ott a környék talaja kong, a barlangot még senki sem fedezte fel.

A pünkösdi előtti szombaton valamely bátorszívű embernek még leginkább sikerülhetne a kincsre akadni, ha rá szánja magát 3 éven át az éjszakát egyedül ott tölteni. Egy éjszakánál többet azouban még senki sem töltött ott, mert a föld reng és vihar zúg ott s egy óriási lángot okádó sas lebeg folyton a kincsásó felett, megsemmisítéssel fenyegetvén azt; dörgés és villámlás között nyílik meg a föld, belőle tüzkévék törnek elő, a mélységből pedig nyögés és zokogás hallatszik.

Ily szellemkísértés elől még mindenki megszökött s ki tudja, meddig fog még tartani, míg valami bátor férfiú a kincset az átok alól feloldozza.

Mivel eszünk ágában sem volt kincsásókként szerepelni, a lassan lefelé vezető útra tértünk s innét betekintettünk a Szinyáki-völgybe.

De hallga! mi zörög előttünk ott a bokorban? Nehány másodpercznyi feszült várakozás után három pompás szarvast látunk, a mint 20 lépésnyi távolban előttünk

az úton nagy büszkén keresztül vágat; pompás képet nyújt egy ily szarvas, ha agancsait kevélyen magasra tartva, lépdél a szabadban.

Ezután egy forrás, az ú. n. Szabó-forrás vagy mint a lakosság nevezi, a „Koplany-patak“ mellett haladtunk el, sűrű erdőben, meredek úton lefelé tartva.

A hold szürke, bizonytalan fénynyel világítja meg a vidéket. A szinyáki kis harang ünnepi hangja estimára szólítja a gyarmat lakosait; oly csodálatos vonzó erővel alig bírt rám valamely helyzet, oly megható még soha sem volt előttem a harangszó, mint ott az erdő közepette, mélabús holdvilág mellett.

Mindannyian ünnepies kedélyhangulatban voltunk s szótlánul lovagoltunk tovább.

Erre a szinyáki gyarmatosok földére értünk, melyet azok ügygyel-bajjal művelnek; a trágyát pl. a gerinczen át kell felhordaniok, mivel a szántóföldek a meredek lejtőn vannak.

Két órai lovaglás után a Szinyáki-fürdőbe értünk, hol azonban a sötétség miatt ma már semmit sem tekinthtünk meg.

A vacsoránál megtudtam, hogy e gyarmat az 1834-ik évben alapítottatott s eleinte 25 cseh-német családból állott, melyek itt mint favágók telepedtek le.

Szántóföldjeik talaját ők maguk irtották ki s csak rendkívüli fáradtsággal alakíthatták át termőfölddé.

A gyönyörű reggel már talpon talált bennünket, mert hát a környéket akartuk megtekinteni.

Szinyák magasan fekszik a meredeken emelkedő Hrabonicza-völgyben, sűrű bükkfa-erdőséggel körülvéve

A gyarmat, mely csinos faházakból áll, $\frac{1}{4}$ órányira van a fürdőtől.

Az ásványvíz egy négyszögű, 14 méter hosszú, 4 m. széles fedett medenczében fogatik fel; az egyes források egy mesterséges úton készült hosszú falból törnek elő, mely a hegy lejtőjével összefügg. A köveken ott, hol a víz felbuzog, nagy mennyiségű csapadék vehető észre. A körülfekvő kőzet andesit-trachit, mely a Vihorlat-Guttini-trachitvonalhoz tartozik; az egész Szinyáki-hegység ebből áll.

A medenczében lévő víznek kékes színezete van; szaga olyan mint a kénes vize.

Néhány lépcsővel alább van egy katlanházikó három nyílt katlannal, melyekben a fürdők számára melegítik a vizet. Itt van mind a két fürdőház is, mindegyike 5 fürdő s 12 lakó szobával; még alantabb a völgyben van a vendéglő, egy kissé oldalt az erdőben van egy fakunyhó a zuhanyfürdők számára. Az erdőben mindenfelé gyalogutak vezetnek.

Be kell vallanom, hogy Szinyák a meglevő épületek tekintetében várakozásomat felülmúlta; itt aránylag csekély költséggel oly fürdőhelyet lehetne teremteni, mely magasabb igényeknek is megfelelhetne.

A víz az általam felületesen eszközölt minőségi elemzés szerint a következő alkotó részeket tartalmazza: csekély szabad szénsavat, kénhydrogént, kénkáliumot és kén-savas kálit, timsót, konyhasót, szénsavas vasoxydult, szénsavas nátront, szénsavas magnésiát, chlórcaeciumot és a jódnak némi nyomait. A víz hőmérséke a medenczében 11° Celsius.

Ha az ember a meglevő alkotó részeket, különösen pedig a kénrészeket akarná a fürdőknél teljesen kizsákmányolni, úgy elvi tekintetben egyetmást meg kellene változtatni. Ha a medence jelenlegi nagyságában s alakjában meg is maradna, a 3 falat azonban, melyeken át nem folyik az ásványvíz, vakolattal kellene ellátni, hogy ezáltal az édes forrásvíz valamint a csapadékvíz benyomulása meggátoltatnék. Továbbá a medenczét is teljesen fedve kellene tartani, hogy a kénhydrogén kárba ne menjen.

A nyílt katlanok helyett természetesen zárt katlanokat kellene alkalmazni; csak akkor lehetne joggal mondani, hogy ott egy kénfürdő létezik, addig azonban bajosan.

Végül megjegyzem még, hogy az árak elfogadhatók, s óhajtjuk, hogy a fürdő felvirágozzék.

Természetesen mindenek előtt az oda vezető utat kellene kijavíttatni, mert a mint azonnal látni fogjuk, azon út, mely a Hrabonicza-völgyön át oda vezet s a Szt.-Miklós mögött lévő rekesznél az országútról elágazik, oly állapotban van, hogy ott egy köszvényes ember valóságos pokoli utazást tesz.

Ezen úton lovagoltunk a patak mellett lassacskán lefelé; a völgyben heverő s a patak medrében fekvő szikla-

törmelekből látható, mily rendkívüli erőt fejt ki e csekélynek látszó patak vize áradás alkalmával.

Azután a rekesznél kocsikra ülve Munkácsra visszahajtottunk s ezzel utunkat bevégeztük; Munkácstól Szinyák 3 órányi távolságban van.

Most az összes ásványviz-forrásokat, melyekről jelen cikkemben említést tettem, táblázatosan még egyszer össze akarom állítani a nélkül azonban, hogy kimutatásom csak megközelítő teljességre is igényt tarthatna. Hány forrás van az erdőben, melyekről vagy senki sem, vagy legfőlebb az erdőkerülő és a magános pásztor tud valamit; s hányszor vezették már az embert a szarvasok vagy őzek nyomai valamely forráshoz, mely eddig ismeretlen volt! Mert az minden vadász előtt ismeretes tény, hogy a nagy vad különös előszeretettel keresi fel s választja itatókúl a savanyú vizeket.

Földrajzi fekvése	A forrás neve	A források száma	A források osztályozása	A felhasználás módja	Legközelebbi lakott helység
Vicsa-völgy	Zányka	1	vas-savanyvíz-forrás	A környék fürdőre és ivásra használja. (Nem küldetik szét)	Jablonova
" "	Hársfalva	2	alkális-muriatikus s. v. f.	Fürdőhely. Nem küldetik szét	Hársfalva-Szolyva
Latoreza-völgy	Szolyva	1	" "	Vize szétküldetik	Szolyva
" "	Paszika	1	" "	Csak a környék használja ivásra	Paszika
Duzsina-völgy	Bisztra	1	" "	" " " "	Bisztra
Kis-Pinyevölgy	rétsg a fedett hid mellett	1	a mocsarbol ered; szénis; vas tartalmu	Semmikép sem használhatik fel	Polena
" "	A holubina pap forrása	1	alkális-muriatikus s. v. f.	A környék ivásra, egyesek fürdőre használják	Szoloecin
" "	Plosznina	2	alkális-muriatikus s. v. f.	A környék ivásra használja	"
" "	Luhi-Erzsébetforrás	1	" "	Használják ivásra és szétküldik	Holubina
" "	" Margitforrás	1	" "	" " " "	"
" "	Polena	2	" "	" " " "	Polena
N.-Pinye-és oldalvölgyek	Forrás az erdőben a Polenai- és Paulovai-forrás között	1	" "	Fel nem használhatik	Paulova
" "	Paulova	2	" "	Szétküldetik	"
" "	Ploszko	2	" "	Csak a környék használja ivásra	Ploszko
" "	Forrás a ploszkói malom mellett	1	" "	" " " "	"
" "	Olenya	1	" "	Szétküldetik	Olenya
Zsdenova-völgy	Bukócz	1	kénviz	Csak a környék használja fürdőre	Bukócz
Hrabonicea-völgy	Szinyák	1	" "	Fürdőhely. Nem küldetik szét	Szinyák
Viznicze-völgy	Szoloncsuk	1	" "	Csak a környék használja fürdőre	Lyszárnya

Az előttünk fekvő táblázaton keletről nyugat felé haladtam.

Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy a kéntartalmú források inkább nyugat felé vannak a nélkül, hogy a rétegek képződés erre nézve valami elhatározó befolyással volna; de ezzel nem akarom azt mondani, hogy különösen a források közelében nem emelkednek ki egyes mészsírttek vagy menetek, melyeket azonban fűrés nélkül nem lehet megvizsgálni.

A rétegek képződéstől való függetlenség még világosabban szembetűnik, ha a szomszéd Ungh-megye két kéntartalmú forrását, t. i. a Rikó-patak völgyében a Polonina Runa lábánál levő Lumesuri- és a Beszkídek déli oldalán már a síkságon levő Szobránczi-forrást vesszük tekintetbe.

Mind az 5 forrás kéntartalmú s következő rétegek képződésben fordul elő;

Bukócz	kárpáti homokkő
Szinyák	trachit
Szoloncsuk	"
Lumesur	kárpáti homokkő
Szobráncz	diluvium szomszédságában trachittuffa.

A kénforrások tehát úgy az eocen képletekben, mint a trachit és diluviumban is előfordulnak.

Mint említettem, helyi mészsíklák és menetek nincsenek kizárva, sőt azokat fel is kell tételezni. Továbbá feltűnő, hogy a szomszéd Ungh-megyében az Uzsoki-forrást kivéve aránylag nagyon kevés ismeretes ásványvíz-, illetőleg savanyúvíz-forrás fordul elő; míg Beregh-megyében azok oly nagy számmal fordulnak elő. Zemplén- s még inkább Sáros-megyében ismét nagy számú ásványvíz-forrás van. Beregh- és Ungh-megyékben a rétegek képződés meglehetősen egyforma: kárpáti homokkő amphisyliá-pálával, délen a Vihorlat-Guttini-trachitvonal által határolva, melyet mészsíklák kísérnek. Zemplén- és Sáros-megyékben a homokkőhöz és trachithoz még mindenesetre terjedelmes tengeri harmadkorbeli rétegek járúlnak, melyek az ásványforrások keletkezésére nézve nagy befolyással vannak.

*) Lásd a Magyarországi Kárpát-egylet 1878-iki Évkönyvében „Egy kirándulás az unghmegyei Kárpátokba” című czikkemet 62. és 63-ik lapon.

Ezen értekezésem végén még a munkácsi uradalomra vonatkozó néhány statisztikai adatot akarok fölemlíteni: A földterület és talaj következőképen oszlik fel:

Az építkezések területe	405 hold
szántóföld	18816 "
rétek	9716 "
kertek	385 "
legelők	6272 "
tülevelű fák	718 "
lombfák	188659 "
és pedig tölgyfák	18172 hold
tölgy- és bükkfák	18254 "
bükkfák	152233 "
vegyes állomány	12203 "
mély erdőség	1740 "
cserjés	263 "
fás rét	1100 "
fás legelő	1027 "
havasok	5233 "
terméketlen	1955 "
Összesen	249134 hold

= 24.9 □ mértföld.

Csupán az erdőterület az egyes kerületek szerint következőleg oszlik fel:

Kerület	L o m b f á k			Tülevélű fák	Tülevélű- és lombfák	Kiirtva	Legelő	Összeg
	Síkság	Előhegység	Hegység					
B.-Újfalu . .	6264-36	4888-70	12087	—	—	4088-36	—	27328-42
Isnyeto . . .	8941-11	—	—	—	—	—	—	8941-11
Nagy-Lúcska	8293-68	—	—	—	—	—	—	8293-68
Viznicze . .	—	2460-42	21626-03	—	—	3484-88	1167-81	28739-14
Szolyva . . .	—	—	57486-11	—	750	17139-51	1810	77185-62
Zsdenova . .	—	—	24680-00	—	11105-94	6292-97	—	42078-91
Voloczó . . .	—	—	6960-00	718-61	347-08	3092-57	—	11118-26
Összesen . .	23499-15	7349-12	122839-14	718-61	12203-02	34089-29	2977-81	203685-14

Láthatjuk, hogy az uradalom legnagyobb része erdőségből áll; túlnyomó mennyiségben van a bükkfa, aztán következik a tölgyfa s csak egy csekély része áll tülevelű fákból.

Az erdőségből évenként körülbelül 30,000 öl fát = 95,000 köbmétert nyernek. Ennek 32%-ka tölgy-, 57%-ka bükk- és csak 11%-ka tülevelű fa. A felhasználás módja tekintetében a következő viszony áll: 25% használatra, 80% tüzelésre, 5% szénégetésre.

Az erdőmunkálatok végzése czéljából 7 gyarmat (egyenként 9—24 családból) s 115 állandó erdei munkás telepített le; mindezek az uraságtól lakást, szántóföldet, kertreszeket és fát nyernek.

Az iparvállalatok közül főlemlítendők:

Mészégetés	Szolyván
üveg-huta	Felső-Hraboniczán,
timsógyár	P.-Kerepeczen,
vashámor	Frigyesfalván,
gőzmalom	Gádon és Lúcskán,
serföző	Podheringen,
szeszgyárak	Szolyván, Fogarason,
fűrészmalom	Zsdenován.

Az erdők czélszerűbb felhasználásának különösen 2 akadály áll útjában, és pedig a tutajozható folyók és patakok hiánya és a rossz országutak, mert az összes megyei utak nagyon elhanyagolt állapotban vannak.

Egy Munkács és Vócsi között egyszerűen építendő keskeny megyei vasútnak tervezete mindenesetre figyelmet és méltánylást érdemel. Ez által lehetővé tétetnék, hogy egy rendkívüli nagyságú erdőterület, mely most ugaron hever, czélszerűen felhasználtatnék.

Most pedig szíves olvasómnak az irántam tanúsított kitartás és elnézésért őszinte szívből köszönetet mondok „a viszontlátásig“.